

Elämäkatsomustieto, vuosiluokat 1-2

OHJE:

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet: vihreä fontti

Eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma: musta fontti

1. Elämäkatsomustiedon tehtävä vuosiluokilla 1-2

Vuosiluokilla 1-2 elämäkatsomustiedon opetuksen painopiste on oppilaiden yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen, ilmaisun sekä ajattelun ja oppimisen taitojen kehittämisessä. Oppilaan omaa ajattelua ja kokemuksia kuuntelemalla ja arvostamalla vaikutetaan terveen itsetunnon ja myönteisen minäkuvan rakentumiseen.



Siirtymävaiheissa huomioitavat tehtävät

Siirtymävaiheissa esiopetuksesta perusopetukseen huoltajat tarvitsevat tietoa uskontojen ja elämäkatsomustiedon oppiaineiden tavoitteista, sisällöistä ja toteuttamistavoista. Niistä koulun rehtori/johtaja kertoo esimerkiksi tutustumistilaisuudessa. Tarvittaessa varataan aikaa henkilökohtaiseen keskusteluun huoltajien kanssa. Mahdollisen opettajavaihdon yhteydessä siirryttäessä luokka-asteelta toiselle keskustellaan opettajien kesken tarvittaessa uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetusjärjestelyihin liittyvistä asioista. Siirryttäessä vuosiluokalta 6 yläkouluun merkitään tiedonsiirtolomakkeeseen myös uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetusjärjestelyihin liittyvät asiat.

Elämäkatsomustiedon tehtävät ja tavoitteisiin liittyvät sisältöalueet vuosiluokilla 1-2

Vuosiluokilla 1-2 opetuksen lähtökohtana on edistää oppilaiden kykyä etsiä hyvää elämää. Oppilaan minäkuva ja kasvua pyritään vahvistamaan oman kulttuuriperinnön tuntemisen ja arvostamisen kautta. Erilaisten katsomusten ja uskontojen maailmaan tutustuminen aloitetaan luontevasti luokan oppilaiden perheiden ja lähiympäristön kautta. Kasvamista hyvään elämään opiskellaan ja harjoitellaan arkipäivästä nousevien tilanteiden kautta. Oppilasta ohjataan kantamaan vastuuta itsestä, toisista ihmisistä ja luonnosta.



Elämäkatsomustiedon sisältöalueet

2. Elämäkatsomustiedon oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet vuosiluokilla 1-2

Työtapojen valinnassa on oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä luoda turvallinen ja avoin psyykkinen ja sosiaalinen oppimisympäristö, jossa oppilas kokee tulevaisuutensa kuulluksi ja arvostetuksi. Työskentelyssä tuetaan oppimisen itsesäätelytaitojen kehittymistä. Fyysistä oppimisympäristöä kehitetään erilaiset oppimisen ja työskentelemisen tavat huomioivaksi ja joustavasti muunneltavaksi. Yhteisiä, opettajan ohjaamia tutkimuskeskusteluja rikastetaan toiminnallisilla aktiviteeteilla, saduilla, kertomuksilla, leikeillä, musiikilla, kuvataiteella ja draamalla. Toiminnassa otetaan huomioon lasten elinympäristön digitalisoituminen.

Työtapoina käytetään erilaisia oppilaan ikäkauteen sopivia opetusmenetelmiä. Opetusta täydentävät esimerkiksi erilaiset oppimateriaalit (mahdollinen sähköinen opetusmateriaali, oppikirja sekä monisteet), dialoginen oppiminen, kuvamateriaali, musiikki ja videot. Keskustelulla ja erilaisten näkemysten esittämisellä on merkityksellinen sija opetuksessa.

Opetusta suunniteltaessa otetaan huomioon omalla paikkakunnalla toimivien yhteistyötahojen tarjoamat mahdollisuudet. Esimerkiksi erilaisten uskonnollisten yhteisöjen kanssa voidaan tehdä monenlaista opetusta

rikastavaa ja monipuolistavaa yhteistyötä mm. vierailujen ja vierailijoiden avulla. Tätä yhteistyötä varten on laadittu maakunnalliset yhteistyösuunnitelmapohjat, joita kunnissa voidaan käyttää.

3. Ohjaus, eriyttäminen ja tuki elämäkatsomustiedossa vuosiluokilla 1-2

Oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä ohjauksen ja tuen järjestämisessä on vahvistaa oppilaan osallisuuden ja minäpystyvyyden kokemusta. Elämäkatsomustieto oppiaineena tukee oppilaan hyvinvointia, kehitystä ja oppimista tarjoamalla mahdollisuuksia ja käsitteellisiä välineitä tutkia, jäsentää ja rakentaa omaa katsomuksellista identiteettiä yhdessä muiden kanssa. Ohjausta ja tukea tarvitaan erityisesti vuorovaikutus- ja ajattelutaitojen kehittymiseen. Oppilaiden yksilöllisen tuen tarpeet otetaan huomioon työtapojen valinnassa.

Opiskelun erityiset painoalueet vuosiluokilla 1-2

Elämäkatsomustiedossa opiskelun erityisten painoalueiden määrittely on oppilasta opettavan opettajan tehtävä. Huoltajan ja oppilaan tulee tietää, miten suurta osaa oppiaineen opettajan määrittelemät painoalueet edustavat ja miten niiden hallinta suhteutuu hyvän osaamisen kuvauksiin tai päättöarvioinnin kriteereihin.

Eriyttämisen, tuen ja mm. koulun sisäisen yhteistyön tavoista ohjeistetaan yksityiskohtaisemmin sekä valtakunnallisen että maakunnallisen opetussuunnitelman luvuissa 5, 7 ja 8.

4. Oppilaan oppimisen arviointi elämäkatsomustiedossa vuosiluokilla 1-2

Oppimisen arviointi on oppilaita ohjaavaa ja kannustavaa. Monipuolinen palaute rakentuu osaksi työskentelyä ja yhteisiä keskusteluja. Se tukee ja vahvistaa oppilaiden osallisuuden ja minäpystyvyyden kokemusta. Palaute ohjaa oppilaita yhteistyötaitoissa ja rohkaisee ilmaisemaan ajatuksiaan. Opetuksessa annetaan tilaa ja oppilaita kannustetaan ihmettelyyn, kysymiseen sekä omien mielipiteiden perusteluun ja toisten näkemysten kuunteluun. Monipuoliset työtavat luovat oppilaille mahdollisuuksia osoittaa ja itse huomata edistymistään ja osaamistaan.

Oppimisprosessin kannalta keskeisiä arvioinnin ja palautteen antamisen kohteita elämäkatsomustiedossa ovat

- edistyminen lähiympäristön katsomuksellisten ilmiöiden tunnistamisessa ja nimeämisessä
- edistyminen ryhmässä toimimisen taidoissa
- edistymien ajatusten ilmaisemisessa ja toisten kuuntelemisessa.

Elämäkatsomustieto arvioidaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ja eteläpohjalaisen opetussuunnitelman luvun 6 mukaisesti opetuksen järjestäjän linjaukset huomioiden.

Huomio! Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet s. 56

"Uskonnon ja elämäkatsomustiedon arvio tai arvosana merkitään lukuvuositodistukseen ja mahdollisiin välitodistuksiin muodossa "uskonto/elämäkatsomustieto" erittelemättä sitä, kumpaa oppiainetta oppilas on opiskellut. Oppilaan opiskelemaa uskonnon oppimäärää ei merkitä todistuksiin. Jos oppilas saa oman uskonnon opetusta, hänen saamansa arvio merkitään todistukseen, mikäli kyseinen opetus on perusopetuksen järjestäjän antamaa. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta mahdollisesti saatua arvosanaa ei merkitä todistukseen".

5. Tavoitteiden vuosiluokkaistus

Vuosiluokka	Tavoite
1	T1-T9
2	T1-T9

OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET		ETELÄPOHJALAINEN OPETUSSUUNNITELMA		Vuosiluok kaist
Tavoitteet, tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet ja laaja-alainen osaaminen		Eteläpohjalaiset tarkennukset		Vuosiluok ka 1 ja 2: T1-T9
T1: Ohjata oppilasta kuuntelemaan toisten oppilaiden mielipiteitä ja ajattelua S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L2, L4	S1 Kasvaminen hyvään elämään: Harjoitetaan keskustelutaitoja opettelemalla kuuntelemaan toisia kunnioittavasti ja harjoittelemalla selkeää itseilmaisua. Pohditaan yhdessä hyvän, oikean ja väärän merkityksiä ja niiden erottamista sekä ihmisen hyvyttä. Tutkitaan ystävyyden sisältöä ja merkitystä lasten elämässä. S2 Erilaisia elämäntapoja: Pohditaan kysymystä ”Kuka minä olen?” sekä erilaisia tapoja elää ja ajatella. Tutkitaan erilaisia elämäntapoja liittyen erityisesti oppilaan omaan koti- ja kulttuuritaustaan. S3 Yhteiselämän perusteita: Perehdytään ihmisten yhteiselämän perusteisiin tutkimalla esimerkiksi säännön, luottamuksen, rehellisyyden ja reilouden merkityksiä erilaisissa oppilaan elämään liittyvissä arkipäivän tilanteissa ja ympäristöissä. Tutustutaan alustavasti lapsen oikeuksiin ja lapsen asemaan erilaisissa yhteisöissä. S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus: Tutkitaan erilaisia elämäntapoja maapallolla pohtien samalla elämän rajallisuutta. Perehdytään kertomuksiin maailman synnystä. Tutkitaan oppilaan omaa lähiympäristöä ja tarkastelemaan omien valintojen ja toiminnan vaikutusta siihen. Etsitään luontoon liittyviä merkityksellisiä kokemuksia.	Vuosiluokka 1 S1 Kasvaminen hyvään elämään: – Tutustuminen: kuka minä olen, omat vahvuudet, luokan/koulun säännöt – Hyvä ja hyvyys: hyvät teot, tunteet, myötätunto – Ystävyyt: hyvän kaverin tuntemukset – Hyvä elämä: hyvät teot, nälkäpäivä S2 Erilaisia elämäntapoja: – Perheet ja suku: tavat, perinteet – Juhlat: nimipäivä, syntymäpäivä – Suomalainen kulttuuri perinteet: itsenäisyyspäivä ja joul – Pääsiäisen perinteitä (kevätlukukaudella) S3 Yhteiselämän perusteita: – Oikea ja väärä: arjen tilanteet, miten toimit, arjen valinnat, omatunto – Lasten oikeuksien päivä: reiluus S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus: – Omat luontokokemukset – Erilaisia elämäntapoja: eliö, eloton ja elollinen luonto (kasvit, eläimet) – Luonnonsuojelu: kierrätys ja lajittelu		
T2: Rohkaista oppilasta ilmaisemaan omaa ajatteluaan ja tunteitaan eri tavoin S2 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L2, L7	S3 Yhteiselämän perusteita: Perehdytään ihmisten yhteiselämän perusteisiin tutkimalla esimerkiksi säännön, luottamuksen, rehellisyyden ja reilouden merkityksiä erilaisissa oppilaan elämään liittyvissä arkipäivän tilanteissa ja ympäristöissä. Tutustutaan alustavasti lapsen oikeuksiin ja lapsen asemaan erilaisissa yhteisöissä. S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus: Tutkitaan erilaisia elämäntapoja maapallolla pohtien samalla elämän rajallisuutta. Perehdytään kertomuksiin maailman synnystä. Tutkitaan oppilaan omaa lähiympäristöä ja tarkastelemaan omien valintojen ja toiminnan vaikutusta siihen. Etsitään luontoon liittyviä merkityksellisiä kokemuksia.	Vuosiluokka 2 S1 Kasvaminen hyvään elämään: – Tutustuminen: luokan/koulun säännöt – Huomaa hyvä, vahvuudet – Tunteet: ominen tunteiden tunnistaminen – Arjen valinnat: omat teot ja niiden seuraukset – Hyväntekeväisyys S2 Erilaisia elämäntapoja: – Elämäntapa: juhla, nimipäivä, aikuistumisjuhla, siviilivihkiminen ja hautajaiset – Suomalainen kulttuuri: suomalaisuus (tuotteet, ruokakulttuuri, omat matkakokemukset) S3 Yhteiselämän perusteita: – Säännöt: leikkien ja pelien säännöt, liikennesäännöt, sosiaalinen media – Lasten oikeuksien viikko: oikeudet ja niiden toteutuminen S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus: – Maailman synty: tieteellinen maailman synty, lisäksi esimerkiksi Kalevalan ja luonnonsuojelun syntyä – Uskomuksia luonnosta		
T3: Ohjata oppilasta arvostamaan omaa ja muiden ajattelua S1 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L2, L7				
T4: Edistää oppilaan taitoa tehdä kysymyksiä ja esittää perusteltuja väitteitä S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L2, L7				
T5: Ohjata oppilasta tunnistamaan kokemiensa arkipäiväisten tilanteiden syitä ja seurauksia sekä eettisiä ulottuvuuksia S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L3, L4				
T6: Rohkaista oppilasta pohtimaan oikean ja väärän eroa sekä hyvyttä S1-S4				

Laaja-alainen osaaminen: L1, L3, L7		- Luonnonsuojelu: uhanalaiset eläimet - Omat valinnat: kuluttaminen, turhaa vai tarpeellista	
T7: Opastaa oppilasta tuntemaan lähiympäristön tapakulttuureja S2 Laaja-alainen osaaminen: L2, L4			
T8: Ohjata oppilasta ymmärtämään ihmisten yhteiselämän perusteita S1-S4 Laaja-alainen osaaminen: L2, L3, L7			
T9: Ohjata oppilasta kunnioittamaan ja arvostamaan omaa ympäristöään ja luontoa S4 Laaja-alainen osaaminen: L3, L5, L7			

Elämäkatsomustieto, vuosiluokat 3-6

OHJE:

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet: vihreä fontti

Eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma: musta fontti

1. Elämäkatsomustiedon tehtävä vuosiluokilla 3-6

Vuosiluokilla 3-6 elämäkatsomustiedon opetuksen erityisenä tehtävänä on rohkaista ja tukea oppilaiden pyrkimystä rakentaa identiteettiään ja elämäkatsomustaan. Opetuksessa keskeistä on tukea oppilaiden eettisen ajattelun taitojen ja kulttuurisen osaamisen kehittymistä sekä kykyä ilmaista omia näkemyksiään ja niiden perusteita.



Siirtymävaiheissa huomioitavat tehtävät

Siirtymävaiheessa esiopetuksesta perusopetukseen huoltajat tarvitsevat tietoa uskontojen ja elämäkatsomustiedon oppiaineiden tavoitteista, sisällöistä ja toteuttamistavoista. Niistä koulun rehtori/johtaja kertoo esimerkiksi tutustumistilaisuudessa. Tarvittaessa varataan aikaa henkilökohtaiseen keskusteluun huoltajien kanssa. Mahdollisen opettajavaihdon yhteydessä siirryttäessä luokka-asteelta toiselle keskustellaan opettajien kesken tarvittaessa uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetusjärjestelyihin liittyvistä asioista. Siirryttäessä vuosiluokalta 6 yläkouluun merkitään tiedonsiirtolomakkeeseen myös uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetusjärjestelyihin liittyvät asiat.

Elämäkatsomustiedon tehtävät ja tavoitteisiin liittyvät sisältöalueet vuosiluokilla 3-6

Vuosiluokilla 3-6 opetuksessa tuetaan oppilaan pyrkimystä rakentaa omaa identiteettiään ja elämäkatsomustaan. Opetuksessa tutustutaan erilaisiin elämän- ja maailmankatsomuksiin sekä kulttuureihin. Oppilaita ohjataan eettiseen ajatteluun käsittelemällä valittuja teemoja monipuolisesti. Opetuksessa on keskeistä tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu sekä ohjaaminen omien näkemysten muodostamiseen ja perusteluun.



Elämäkatsomustiedon sisältöalueet

2. Elämäkatsomustiedon oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet vuosiluokilla 3-6

Työtapojen valinnassa oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä on luoda turvallinen ja avoin psyykinen ja sosiaalinen oppimisympäristö, jossa jokainen oppilas kokee tulevaisuutensa kuulluksi ja arvostetuksi. Työskentelyssä tuetaan oppimisen itsesäätelytaitojen kehittymistä. Fyysistä oppimisympäristöä kehitetään erilaiset oppimisen ja työskentelemisen tavat huomioon ottavaksi ja joustavasti muunneltavaksi. Yhteisiä, opettajan ohjaamia tutkimuskeskusteluja rikastetaan toiminnallisilla aktiviteeteilla, saduilla, kertomuksilla, leikeillä, musiikilla, kuvataiteella ja draamalla. Toiminnallisissa aktiviteeteissa otetaan huomioon elinympäristön digitalisoituminen.

Työtapoina käytetään erilaisia oppilaan ikäkauteen sopivia opetusmenetelmiä. Opetusta täydentävät esimerkiksi erilaiset oppimateriaalit (mahdollinen sähköinen opetusmateriaali, oppikirjat ja monisteet), dialoginen oppiminen, yksilö- ja ryhmäprojektit, draama, kuvamateriaali, musiikki ja videot. Keskustelulla ja erilaisten näkemysten esittämisellä on merkityksellinen sija opetuksessa.

Opetusta suunniteltaessa otetaan huomioon omalla paikkakunnalla toimivien yhteistyötahojen tarjoamat mahdollisuudet. Esimerkiksi erilaisten uskonnollisten yhteisöjen kanssa voidaan tehdä monenlaista opetusta

rikastavaa ja monipuolistavaa yhteistyötä mm. vierailujen ja vierailijoiden avulla. Tätä yhteistyötä varten on laadittu maakunnalliset yhteistyösuunnitelmapohjat, joita kunnissa voidaan käyttää.

3. Ohjaus, eriyttäminen ja tuki elämäkatsomustiedossa vuosiluokilla 3-6

Oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä ohjauksen ja tuen järjestämisessä on vahvistaa oppilaan osallisuuden ja minäpystyvyyden kokemusta. Elämäkatsomustieto oppiaineena tukee oppilaan hyvinvointia, kehitystä ja oppimista tarjoamalla mahdollisuuksia ja käsitteellisiä välineitä tutkia, jäsentää ja rakentaa omaa katsomuksellista identiteettiä yhdessä muiden kanssa. Ohjausta ja tukea tarvitaan erityisesti vuorovaikutus- ja ajattelutaitojen kehittymiseen. Oppilaiden yksilöllisen tuen tarpeet sekä mahdollisuus syventymiseen ja yksilölliseen etenemiseen otetaan huomioon työtapojen ja sisältöjen valinnassa.

Elämäkatsomustiedossa opiskelun erityisten painoalueiden määrittely on oppilasta opettavan opettajan tehtävä. Huoltajan ja oppilaan tulee tietää, miten suurta osaa oppiaineen opettajan määrittelemät painoalueet edustavat ja miten niiden hallinta suhteutuu hyvän osaamisen kuvauksiin tai päättöarvioinnin kriteereihin.

Eriyttämisen, tuen ja mm. koulun sisäisen yhteistyön tavoista ohjeistetaan yksityiskohtaisemmin sekä valtakunnallisen että maakunnallisen opetussuunnitelman luvuissa 5, 7 ja 8.

4. Oppilaan oppimisen arviointi elämäkatsomustiedossa vuosiluokilla 3-6

Elämäkatsomustiedon opetuksessa oppimisen arviointi on ohjaavaa ja kannustavaa. Palautteella pyritään rohkaisemaan oppilasta perehtymään ja tutkimaan oppimisen kannalta keskeisiä lähteitä ja piirteitä sekä tekemään asioista omia tulkintoja. Arvioinnissa otetaan huomioon monimuotoiset kirjallisen ja suullisen tuottamisen tavat sekä muun tekemisen ja ilmaisumuotojen kautta osoitettu osaaminen. Tärkeää on niiden kautta osoitettu ilmaisu- ja perustelutaito. Yksityiskohtaisen muistamisen sijaan arvioinnissa kiinnitetään erityisesti huomiota tiedon soveltamiseen sekä ajattelun ja argumentaation kehittymiseen.

Elämäkatsomustiedon sanallista arviota tai arvosanaa antaessaan opettaja arvioi oppilaan osaamista suhteessa paikallisessa opetussuunnitelmassa vuosiluokittain 3–6 kohdennettuihin tavoitteisiin. Lukuvuosiarviointi 6. luokalla perustuu paikallisessa opetussuunnitelmassa kyseiselle vuosiluokalle kohdennettuihin oppiaineen opetuksen tavoitteisiin.

Määritellessään osaamisen tasoa 6. vuosiluokan lukuvuositodistusta varten opettaja käyttää elämäkatsomustiedon valtakunnallisia arviointikriteereitä. Oppilas on saavuttanut elämäkatsomustiedon tavoitteet arvosanan 5, 7, 8 tai 9 mukaisesti, kun oppilaan osaaminen vastaa pääosin kyseisen arvosanan kriteereissä kuvattua osaamisen tasoa. Arvosanojen 4, 6 ja 10 mukaisen osaamisen kokonaisarviointi muodostetaan elämäkatsomustiedon tavoitteiden pohjalta ja suhteessa edellä mainittuihin lukuvuosiarvioinnin kriteereihin. Paremman osaamisen tason saavuttaminen jonkin tavoitteen osalta voi kompensoida hylätyn tai heikomman suoriutumisen jonkin muun tavoitteen osalta. Työskentelyn arviointi sisältyy elämäkatsomustiedon lukuvuosiarviointiin ja siitä muodostettavaan arvosanaan.

Elämäkatsomustieto arvioidaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ja eteläpohjalaisen opetussuunnitelman luvun 6 mukaisesti opetuksen järjestäjän linjaukset huomioiden.

Huomio! Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet s. 56

"Uskonnon ja elämäkatsomustiedon arvio tai arvosana merkitään lukuvuositodistukseen ja mahdollisiin välitodistuksiin muodossa "uskonto/elämäkatsomustieto" erittelemättä sitä, kumpaa oppiainetta oppilas on opiskellut. Oppilaan opiskelemaa uskonnon oppimäärää ei merkitä todistuksiin. Jos oppilas saa oman uskonnon

opetusta, hänen saamansa arvio merkitään todistukseen, mikäli kyseinen opetus on perusopetuksen järjestäjän antamaa. Uskonnollisen yhdyskunnanantamasta opetuksesta mahdollisesti saatua arvosanaa ei merkitä todistukseen".

5. Tavoitteiden vuosiluokkaistus

Vuosiluokka	Tavoite
3	T1-T10
4	T1-T6, T9-T10
5	T1-T10
6	T1-T4, T6-T10

OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET		ETELÄPOHJALAINEN PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMA		Vuosiluok kaistus
Tavoitteet, tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet ja laaja-alainen osaaminen		Eteläpohjalaiset tarkennukset		Vuosiluok ka 3: T1-T10
T1: Luoda edellytyksiä oppilaan eettisten ajattelun taitojen kehittymiselle ja kannustaa oppilasta soveltamaan eettisiä periaatteita arjen tilanteisiin S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L2, L3, L7	S1 Kasvaminen hyvään elämään: Harjoitellaan toisen kohtaamista ja erilaisten näkökulmien arvostamista. Tutkitaan oikeudenmukaisuuden ilmenemistä jokapäiväisessä elämässä. Tutkitaan vapautta ja vastuuta, erityisesti ajattelun-, uskonnon- ja elämäntutkimuksen vapauden näkökulmista. Perehdytään arvon ja normin käsitteisiin. Pohditaan yhdenvertaisuutta, onnellisuutta ja hyvää elämää. Harjoitellaan oman näkemys erittelyä ja perustelemista suhteessa toisiin.	Vuosiluokka 3 S1 Kasvaminen hyvään elämään: – Tutustuminen: minä ja muut, omat ryhmäni – Hyvä elämä: tarpeet ja tyytyväisyys/kytymättömyys S2 Erilaisia elämäntapoja: – Tutustutaan kirkkoihin: tutustutaan luterilaiseen, ortodokiseen ja katoliseen rakennuskulttuuriin ja uskontojen pääpiirteisiin – Suomen vähemmistökulttuurit: saamelaiset, romanit ja suomenruotsalaiset – Kalenterijuhlat S3 Yhteiselämän perusteita: – Erilaisuuden hyväksyminen: enemmistö ja vähemmistö, suvaitsevaisuus – Tietäminen, uskominen ja luuleminen: ennakkoluulot S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus – Minä ja luonto: jokaisen oikeudet, luonnonsuojelu, luonnon merkitys vuodenaikojen näkökulmasta		Vuosiluok ka 4: T1-T6, T9-T10
T2: Ohjata oppilasta tunnistamaan ja arvioimaan väitteitä ja niiden perusteluita S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L4, L5	S2 Erilaisia elämäntapoja: Tutkitaan eri näkökulmista omaa identiteettiä. Perehdytään suomalaisen kulttuuriin ja kulttuurivähemmistöihin sekä erilaisiin elämän- ja maailmankatsomuksiin. Pohditaan esimerkiksi yhdenvertaisuuden, hyväksymisen, ymmärtämisen, tietämisen, uskominen ja luulemisen merkityksiä. Perehdytään maailman kulttuuriperintöön ja sen arvokkuuteen. Harjoitellaan oman näkemys erittelyä ja perustelemista suhteessa eri kulttuureihin ja katsomuksiin.	Vuosiluokka 4 S1 Kasvaminen hyvään elämään: – Arvot ja normit – Yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus: reiluus/epäreilisuus, lasten oikeudet – Vapaus ja vastuu S2 Erilaisia elämäntapoja: – Uskonnot Suomessa: esimerkiksi kristinusko, islam ja juutalaisuus – Kulttuuriperintö Suomessa: kulttuurin lajit, elävä perintö – Monikulttuurisuus: Lasten elämää eri puolilla maailmaa S3 Yhteiselämän perusteita: – Tunteet: tunteiden tunnistaminen – Sopimukset, lupaukset ja rehellisyys S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus: – Minä ja luonto: luontokäsitteet, kestävä kehitys – Maailman synty: erilaisia maailman syntykertomuksia, uskonnollinen ja tieteellinen maailmankuva – Aikakäsitteet ja elämän rajallisuus		
T3: Edistää oppilaan kykyä oivaltaa asioiden välisiä suhteita ja kehittää ajatteluaan S1-S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L4	S3 Yhteiselämän perusteita: Perehdytään ihmisten yhteiselämän perusteisiin tutkimalla esimerkiksi sopimuksen, lupauksen, oikeuden ja velvollisuuden, yhdenvertaisuuden, rauhan ja demokratian merkityksiä niin erilaisissa oppilaan elämään liittyvissä arkipäivän tilanteissa ja ympäristöissä kuin laajemminkin. Perehdytään lapsen oikeuksiin pohtien niiden toteutumista lähellä ja kaukana. Harjoitellaan tekojen eettistä arviointia niiden kontekstin, tarkoitusten ja seurausten näkökulmista. Harjoitellaan omien näkemysten erittelyä ja perustelemista suhteessa yhteiselämän vaatimuksiin.	Vuosiluokka 5		
T4: Ohjata oppilasta kantamaan vastuuta itsestä, toisista ihmisistä ja luonnosta S1-S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L3, L7	S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus: S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus:			
T5: Ohjata oppilas tutustumaan suomalaiseen, eurooppalaiseen ja maailman kulttuuriperintöön sekä hahmottamaan kulttuurista moninaisuutta ilmiönä. S2-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L2, L4, L5				
T6: Tukea oppilasta rakentamaan katsomuksellista ja kulttuurista yleisivistystään S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i>				

L1, L2	Perehdytään erilaisiin aikakäsitteisiin ja tapoihin selittää maailmaa sekä pohditaan niiden vaikutusta ihmisten elämään ja niihin liittyviä erilaisia tietokäsityksiä. Tutkitaan erilaisia luontokäsityksiä, luonnon ja ihmisen tulevaisuutta sekä kestävää kehitystä. Harjoitellaan omien näkemysten erittelyä ja perustelemista suhteessa maailmankuvaan ja kestävään tulevaisuuteen.	S1 Kasvaminen hyvään elämään - Mitä onni on? - Yhdessä elämisen taito: samanarvoisuus, tasa-arvo - Hyvä keskustelijä/kuuntelija, mielipiteet, ajatukset ja perustelut - Valinnat: moraalit, valinnat arjessa, ajattelun vapaus S2 Erilaisia elämäntapoja - Minäkuva: elämäntarkastus, roolit, arvot, tulevaisuus - Valtakulttuuri ja vähemmistöt, suomalaisuus, ymmärtäminen ja hyväksyminen - Maailman kulttuuriperintö - Tiedän, uskon, luulen - Maailman uskontoja: esimerkiksi kristinusko, islam ja buddhalaisuus - Maailmantarkastus	T1-T10
T7: Ohjata oppilasta suunnittelemaan ja arvioimaan omaa katsojallista oppimistaan S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L2, L5		Vuosiluokka 6 S3 Yhteiselämän perusteita - Yhteiselämä: säännöt ja sopimukset, yhteisöön kuuluminen - Tunteet: rohkeus ja ulkopuolisuus - Yhdenvertaisuuden toteutuminen lähellä ja kaukana: lasten oikeudet, ihmisoikeudet, velvollisuus - Rauha ja demokratia - Kultainen sääntö eri kulttuureissa S4 Luonto ja kestävä tulevaisuus - Aikakäsitteet: oma ajankäyttö, lineaarinen ja syklinen aikakäsitys - Maailman syntymisen myytit ja maailman tarkoitus - Luonnonsojelu: Itämeren suojele, ympäristöjärjestöjä - Luontokäsitteet: kestävä luontokäsitys, alkuperäiskansojen luontokäsitys - Ympäristöarvot, ihmiskunnan haasteet, esimerkiksi ilmastonmuutos, ympäristöongelmat	Vuosiluokka 6: T1-T4, T6-T10
T8: Rohkaista oppilasta ilmaisemaan katsojallista ja kuuntelemaan muiden katsojallista kannanottoja S1-S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L2, L7			
T9: Ohjata oppilasta tuntemaan YK:n yleismaailmalliseen ihmisoikeuksien julistukseen perustuvaa ihmisoikeusetiikkaa, erityisesti lapsen oikeuksia S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L2, L3			
T10: Rohkaista oppilasta toimimaan aloitteellisesti ja vastuullisesti omassa ympäristössään S1-S4 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L5, L6, L7			

Elämäkatsomustieto, vuosiluokat 7-9

OHJE:

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet: vihreä fontti

Eteläpohjalainen perusopetuksen opetussuunnitelma: musta fontti

1. Elämäkatsomustiedon tehtävä vuosiluokilla 7-9

Vuosiluokilla 7-9 elämäkatsomustiedon opetuksen erityisenä tehtävänä on kasvattaa oppilaiden kykyä oman tulevaisuutensa hahmottamiseen ja suunnittelemiseen. Oppilaiden identiteetin ja elämäkatsomuksen rakentamisen tukemisessa otetaan erityisesti huomioon yleissivistävän tietoperustan laajentaminen sekä oppilaiden omakohtaiset valinnat perusopetuksen jälkeen. Oppilaita tuetaan omakohtaisten hyvän elämän mallien löytämisessä.



2. Elämäkatsomustiedon oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet vuosiluokilla 7-9

Työtapojen valinnassa on oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä taata turvallinen ja avoin oppimis- ja keskusteluympäristö, jossa oppilas kokee tulewansa kuulluksi ja arvostetuksi. Erityisesti kunkin uuden ryhmän aloittaessa ryhmäytyminen on olennainen osa oppimisympäristön rakentumista. Työskentelyssä tuetaan oppimisen itsesäätelytaitojen kehittymistä. Oppilaat elävät globalisoituvassa mediamaailmassa, jota erilaiset digitaaliset sovellukset muokkaavat. Siksi elämäkatsomustiedon oppimisympäristössä on olennaista, että välitön henkilökohtainen yhteisöllinen kanssakäyminen voi yhdistyä erilaisten medioiden ja digitaalisen vuorovaikutuksen pedagogisesti monipuoliseen hyödyntämiseen.

Opetuksessa voidaan käyttää monipuolisia työtapoja, kuten oppikirjat sekä muut kirjalliset ja sähköiset materiaalit, ryhmä- ja parityöt, yksilötyöt, esitelmät, tutkielmat, esseet, oppimispäiväkirjat, draamaharjoitukset, tiedonhakutehtävät, vierailut (esim. pyhiin rakennuksiin, myös virtuaalivierailut) ja koulussa käyvät vierailijat (esimerkiksi eri uskonnoista tai kirkkokunnista).

Muita mahdollisia työtapoja ovat lähdekritiikin opettelu erilaisia lähteitä käyttäen, pelillistetty opetus, flipped classroom, askartelu, piirtäminen ja väritystehtävät, karttatehtävät, audiovisuaalinen materiaali, älylaitteiden hyödyntäminen opetuksessa, laaja-alaiset oppimiskokonaisuudet, opettajan kerronta, ilmiöpohjainen oppiminen, keskustelut, väittelytehtävät ja yhteistoiminnallinen oppiminen.

3. Ohjaus, eriyttäminen ja tuki elämäkatsomustiedossa vuosiluokilla 7-9

Oppiaineen tavoitteiden kannalta keskeistä ohjauksen ja tuen järjestämisessä on vahvistaa oppilaan osallisuuden ja minäpystyvyyden kokemusta. Elämäkatsomustieto oppiaineena tukee oppilaan hyvinvointia, kehitystä ja oppimista tarjoamalla mahdollisuuksia ja käsitteellisiä välineitä tutkia, jäsentää ja rakentaa omaa katsomuksellista identiteettiä yhdessä muiden kanssa. Ohjausta ja tukea tarvitaan oppiaineen käsitteellisen sisällön hahmottamiseen erityisesti eettisissä kysymyksissä sekä vuorovaikutus- ja ajattelutaitojen kehittymiseen. Oppilaiden yksilöllisen tuen tarpeet sekä mahdollisuus syventymiseen ja yksilölliseen etenemiseen otetaan huomioon työtapojen ja sisältöjen valinnassa.

Elämäkatsomustiedossa opiskelun erityisten painoalueiden määrittely on oppilasta opettavan opettajan tehtävä. Huoltajan ja oppilaan tulee tietää, miten suurta osaa oppiaineen opettajan määrittelemät painoalueet edustavat ja miten niiden hallinta suhteutuu hyvän osaamisen kuvauksiin tai päättöarvioinnin kriteereihin.

Eriyttämisen, tuen ja mm. koulun sisäisen yhteistyön tavoista ohjeistetaan yksityiskohtaisemmin sekä valtakunnallisen että maakunnallisen opetussuunnitelman luvuissa 5, 7 ja 8.

4. Oppilaan oppimisen arviointi elämäkatsomustiedossa vuosiluokilla 3-6

Elämäkatsomustiedon arviointi perustuu työskentelyn havainnointiin ja keskusteluihin ja argumentaatioon sekä oppilaiden monimuotoisten tuotosten tarkasteluun. Tuotosten sisällön lisäksi arvioidaan opiskeluprosessia ja työn eri vaiheita, kuten kysymysten muodostamista, perusteluiden rakentamista, aiheen rajaamista, tiedonhakua, näkökulmien perustelemista, käsitteiden käyttöä, ilmaisun selkeyttä ja työn loppuun saattamista. Oppilaiden itsearviointia ja vertaispalautetta käytetään arvioinnin tukena.

Päättöarviointi sijoittuu siihen lukuvuoteen, jona elämäkatsomustiedon opiskelu päättyy kaikille yhteisenä oppiaineena vuosiluokilla 7, 8 tai 9 paikallisessa opetussuunnitelmassa päätetyn ja kuvatun tuntijaon mukaisesti.

Päättöarviointi kuvaa sitä, kuinka hyvin ja missä määrin oppilas on opiskelun päättyessä saavuttanut elämäkatsomustiedon oppimäärän tavoitteet. Päättöarvosanan muodostamisessa otetaan huomioon kaikki perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa määritellyt elämäkatsomustiedon tavoitteet ja niihin liittyvät päättöarvioinnin kriteerit riippumatta siitä, mille vuosiluokalle 7, 8 tai 9 yksittäinen tavoite on asetettu paikallisessa opetussuunnitelmassa. Päättöarvosana on elämäkatsomustiedon tavoitteiden ja kriteerien perusteella muodostettu kokonaisarviointi. Oppilas on saavuttanut oppimäärän tavoitteet tietyn arvosanan mukaisesti, kun oppilaan osaaminen vastaa pääosin kyseisen arvosanan kriteereissä kuvattua osaamisen tasoa. Paremmen osaamisen tason saavuttaminen jonkin tavoitteen osalta voi kompensoida hylätyn tai heikomman suoriutumisen jonkin muun tavoitteen osalta. Työskentelyn arviointi sisältyy elämäkatsomustiedon päättöarviointiin ja siitä muodostettavaan päättöarvosanaan.

Elämäkatsomustiedon arvioinnissa painotetaan sitä, että oppiaineessa edistetään oppilaiden kykyä etsiä hyvää elämää ja korostetaan oppilaiden kykyä vaikuttaa aktiivisesti omaan ajatteluunsa ja toimintaansa. Elämäkatsomustiedossa tuetaan oppilaan itsenäisen ajattelun ja argumentaation kehitystä ja avointa pohdiskelemista. Kehitys on koko yläkoulun kestävä jatkumo, mikä otetaan huomioon päättöarviointia annettaessa.

Elämäkatsomustieto arvioidaan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden ja eteläpohjalaisen opetussuunnitelman luvun 6 mukaisesti opetuksen järjestäjän linjaukset huomioiden.

Huomio! Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet s. 56

"Uskonnon ja elämäkatsomustiedon arvio tai arvosana merkitään lukuvuositolistukseen ja mahdollisiin välitodistuksiin muodossa "uskonto/elämäkatsomustieto" erittelemättä sitä, kumpaa oppiainetta oppilas on opiskellut. Oppilaan opiskelemaa uskonnon oppimäärää ei merkitä todistuksiin. Jos oppilas saa oman uskonnon opetusta, hänen saamansa arvio merkitään todistukseen, mikäli kyseinen opetus on perusopetuksen järjestäjän antamaa. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta mahdollisesti saatua arvosanaa ei merkitä todistukseen".

5. Tavoitteiden vuosiluokkaistus

Vuosiluokka	Tavoite
7	T1-T4, T6
8	T1-T2, T4-T5, T7, T10
9	T6-T10

Elämäkatsomustiedon tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet vuosiluokilla 7-9

Sisällöt valitaan siten, että ne tukevat tavoitteiden saavuttamista ja hyödyntävät paikallisia mahdollisuuksia. Sisältöalueista muodostetaan kokonaisuuksia eri vuosiluokille. Sisältöjen valinnassa pyrkimys yleissivistävään tietoon yhdistetään oppilaiden kokemusmaailmaan ja identiteetin ja elämäkatsomuksen etsintään. Olennaista on löytää sisältöjä, joiden kanssa työskenteleminen antaa oppilaalle mahdollisuuden rakentaa tiedosta ja omakohtaisesta pohdinnasta katsomuksellista arvostelukykystä.

OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET		ETELÄPOHJALAINEN PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMA		Vuosiluok kaistus
Tavoitteet, tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisällöalueet ja laaja-alainen osaaminen		Eteläpohjalaiset tarkennukset		
T1: Ohjata oppilasta tunnistamaan, ymmärtämään ja käyttämään katsojakeskeisiä käsitteitä S1 Laaja-alainen osaaminen: L1, L2, L4	S1 Katsomus ja kulttuuri: Perehdytään maailmankuvan ja maailmankatsomuksen käsitteisiin. Käydään oppilaan elämäntutkimuksen ja identiteetin rakentamista tukevia keskusteluja. Perehdytään Unescon suojelamaan maailman kulttuuri- ja luonnonperintöön ja seurataan kulttuurin ilmenemistä muun muassa mediassa ja taiteessa. Perehdytään teistisiin ja ateistisiin katsomuksiin nykymaailmassa, esimerkiksi sekulaariin humanismiin, kristinuskoon ja islamiin. Tutustutaan valittuihin katsomusten historian ja niiden kohtaamisen käänneisiin sekä arvioidaan katsomusvapauden ja yhdenvertaisuuden toteutumista erilaisissa yhteiskunnissa.	Vuosiluokka 7 S1 Katsomus ja kulttuuri: • Maailmankuva ja maailmankatsomus, elämäntutkimus • Kulttuuri - o kulttuurintutkimus - o kulttuurin ilmeneminen mediassa - o kulttuuriperintö • Uskonto ja uskonnottomuus käsitteinä - o uskonnon ulottuvuudet ja luokittelua - o aloitetaan tutustuminen uskonnottomuuteen, ateismiin ja agnostismiin • Tutustutaan Lähi-idän ja Aasian uskontoihin - o Juutalaisuuden, kristinuskon ja islamin sekä buddhalaisuuden ja hindulaisuuden keskeisiä piirteitä - o Alkuperäiskansojen uskonnot - o Uskontojen vaikutus kulttuuriin, muun muassa tapoihin ja juhliin • Uskontojen ja katsomusten ilmeneminen eri medioissa	Vuosiluok ka 7: T1–T4, T6	
T2: Ohjata oppilasta tutustumaan erilaisiin kulttuureihin ja katsomuksiin ja perehtymään Unescon maailmanperintöohjelmaan S1 Laaja-alainen osaaminen: L2, L7	S2 Etiikan perusteita: Tutustutaan etiikan peruskysymyksiin ja pääsuuntiin. Pohditaan hyvän elämän lähtökohia ja yleisinhimmillisiä arvoja: totuus, hyvyys, kauneus ja oikeudenmukaisuus. Perehdytään teon eettisen arvioinnin näkökulmiin, kuten teon tahallisuuteen, tekijän tarkoituksen ja teon seurauksiin. Sovelletaan eettistä lähestymistapaa ja käsitteistöä nuorten arjessa esiintyviin tilanteisiin. Perehdytään sosiaalisessa mediassa ja muissa tiedotusvälineissä esiintyviin ajankohtaisiin kysymyksiin eettisestä näkökulmasta. Tarkastellaan kulttuurista moninaisuutta rikkautena, oikeutena ja eettisenä kysymyksenä.	Vuosiluokka 8 S1 Katsomus ja kulttuuri: • Jatketään tutustumista uskonnottomuuden käsitteeseen ja syvennytään esimerkiksi seuraaviin teemoihin: - o sekulaari humanismi - o ateismi ja agnostismi - o uskonnon- ja omanutunnon vapaus ja sen kehittyminen Suomessa - o uskontokuntiin kuulumattomat - o uskonnottomien tapakulttuuri - o uskontokritiikki • Kulttuurin moninaisuus ja siihen liittyviä teemoja, kuten: - o kulttuuri-identiteetti - o kulttuuri ja kieli - o Alkuperäiskansat - o Saamelaisuus - o Maahanmuutto ja pakolaisuus - o rasismi - o Unescon maailmanperintö	Vuosiluok ka 8: T1–T2, T4–T5, T7, T10	
T3: Ohjata oppilasta tuntemaan erilaisia uskonnottomia ja uskonnollisia katsomuksia, niiden keskinäistä vuorovaikutusta sekä tiedon ja tutkimuksen roolia katsomusten arvioinnissa S1 Laaja-alainen osaaminen: L1, L2, L5	S3 Ihmisoikeudet ja kestävä tulevaisuus: Perehdytään ihmisarvoon, ihmisoikeuksiin ja ihmisten väliseen yhdenvertaisuuteen. Tutustutaan ihmisoikeuksien kehitykseen ja ihmisoikeusloukkauksiin, kuten holokaustiin. Tutustutaan erilaisiin käsityksiin ihmisen ja luonnon suhteesta, esim. humanistiseen, utilistiseen, mystiseen ja luontokeskeiseen. Perehdytään luonnon ja yhteiskunnan kestäväin tulevaisuuden mahdollisuuksiin sekä ympäristöetiikkaan liittyviin kysymyksiin kuten eläinten oikeuksiin. Pohditaan, miten voidaan toimia vastuullisesti	S3 Ihmisoikeudet ja kestävä tulevaisuus: • Ihmisoikeudet ja ihmisarvo - o Ihmisoikeuksien kehitys - o Ihmisoikeusloukkaukset, kuten holokausti		
T4: Ohjata oppilasta tuntemaan uskonnollisen ajattelun ja uskontokritiikin perusteita S1, S3 Laaja-alainen osaaminen: L1, L3				
T5: Ohjata oppilasta tuntemaan katsomusvapaus ihmisoikeutena sekä katsomusvapauden turvaamisen kansallisia ja kansainvälisiä keinoja S1, S3 Laaja-alainen osaaminen: L2, L3, L6, L7				

T6: Ohjata oppilasta hahmottamaan erilaisia katsomuksellisia ratkaisuja sekä niiden taustalla olevia yksilöllisiä ja yhteisöllisiä perusteita S1- S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L2 ja L4	kestävän tulevaisuuden hyväksi.	Vuosiluokka 9 S2 Etiikan perusteita: - Etiikan peruskäsitteet ja -teoriat filosofisesta näkökulmasta - arvo, normi, etiikka, moraali, sanktio, hyve - etiikan teorioita - Elämäntutkimuksen etiikkaa - esimerkiksi abortti ja eutanasia sekä ihmissuhteiden etiikkaa - Eettisiä näkökulmia nuorten omaan elämään - Omien valintojen ja tekojen pohtiminen ja niiden vaikutukset itseen ja muihin Omien valintojen vaikutukset kestävään tulevaisuuteen S3 Ihmisoikeudet ja kestävä tulevaisuus: - Ympäristöetiikkaa, kuten: - Luontosuhteet - eläinten oikeudet - kestävä kehitys - Yhteiskuntaetiikkaa, kuten: - rikos ja rangaistus - vallankäyttö yhteiskunnassa - teknologian ja median etiikka - sanavapaus - taloudellinen eriarvoisuus - YK:n Yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus	Vuosiluokka 9: T6-T10
T7: Kannustaa oppilasta maailman moninaisuuden ja kaikkien yhdenvertaisen kohtelun hyväksymiseen ja ymmärtämiseen S1- S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L2, L3, L7			
T8: Ohjata oppilasta huomaamaan eettisiä ulottuvuuksia elämästään ja ympäristöstään sekä kehittämään eettisiä ajatteluaan S1, S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L5, L7			
T9: Innostaa oppilasta pohtimaan omien valintojensa vaikutusta kestävään tulevaisuuteen paikallisesti ja globaalisti S1-S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L5, L6, L7			
T10: Ohjata oppilasta tuntemaan ihmisarvon, ihmisoikeuksien ja ihmisten yhdenvertaisuuden merkitys ja eettinen perusta S2, S3 <i>Laaja-alainen osaaminen:</i> L1, L7			